

טרור והמדינה

עמר ברטוב

אל הוועדה המתרחשת במחוזותינו דומה שכבר התרגלנו. טורני סביבה קורים רבים של הצדקות והצדקויות, שילבנו אותה במערכות האין בריחה, ה'מה אפשר לעשות' והעולם כולו נגדנו המוכרות לנו, התאמנו לה אוצר מלים נוח לעיכול של 'דעל-פנים' ומתפרצים, 'דכר מהומות', עוצרים' רסגרים', קיבלנו את האבסורד שירי באוריר הורג, שערכי בן שתיים עשרה הוא 'ציר ואילו חייל חמוש המסתייע במערכת אדירה של כלים-משחית ולוגיסטיקה אינו אלא 'אתד מילדינו היורה אך ורק לשם הגנה עצמית, וכסופו של דבר אימצנו את ההשקפה שגם מרדף כסימטאות אחר זאטוטים המסתמים בגפיים שבורים או בגולגולות מנותצות, מהזהה משום 'שמירה על ביטחון המדינה'. מנגנת המושגים החדשים שטרחנו להקים סביבו כחיץ מפני הוועדה גילתה גמישות רבה יותר מכדור-הגומי הפלסטיק הקטלניים של חיילינו. מה-עדה, שרוב רובנו קרובים יותר אצל כיסו המתרחקים במהירות בהשפעת יחמיתו המהפכנית של שר אוצר סוציאל-קאפיטליסטי מאשר לאירועים המתרחשים ממש מעבר לקו האופק, עשרים דקות נסיעה מכל נקודה על המפה כמעט. וביעתיים, למרבה המזל, אין הסודים ואנשי המילואים מרבים לדבר על 'חיותיהם שם', מעבר להררי החושך. באמצעות תרגילי הדחקה גיאורפטיכילוגיים למדנו לחיות לצד הוועדה, ללעוס כריך מול כתבה טלביזיונית אקראית על עוד ילד 'הורג' (בידי מי?), עוד חנוק שנתונק מרימקו גז (שהשליך מי?), עוד עובר שהונפל (כיצד?), עוד אישה שכל גופה כחול מחבטות ועד גבר חולה שהוכה פשוטו כמשמעו למוות (אבל לא בידי החיילים שנאשמים בכך אלא בירי אחרים), עוד כמה עשרות בחים שפוצצו ועוד משפחות שהושלכו לרחוב (באופן חוקי, כמובן), עוד כמה אלפי עצורים ללא משפט במחנות ריכח בהמים (ששום בגיץ לא יוכל להם), ואנו ממשיכים ללעוס, האוכל לא נמקע לנו בגרון, ואם עוברת בנו צמרמורת לרגע מיד אנו מגבידים את החימום ומחלתנים על החורף הקר, חברת החשמל, הבריחה הלקי ברירותינו.

לרידנו, שום השואה אינה מתאימה למצבנו, שום הקבלה היסטורית אינה מסבירה דבר. אצלנו מצב מיוחד שכזה, ואין ללמוד מניסיונם של אחרים דבר, גם לא מניסיון העבר שלנו עצמנו. ואם כך, אין בעצם מה לומר, חרץ מאשר לעבור עוד יום, לרחן אולי באיחודי האתמול ולקוות שמתר כל זה יעלם וחסל, או לפחות שיפסקו להציק לנו עם ריווחים על המתרחש. ואמנם, בהדרגה נדחקות הידיעות לעמדים הפנימיים, יורדות מכותרת 'מבט', נעלמות משיחות יום שיש. מה כבר אפשר לחדש כאן? עוד ילד 'הורג', עוד 'פעולה יזומה', עוד מטע עצרדיח עקור, עוד בית שפוצץ? למי כבר יש כח?

אלא שאם להדות על האמת, אין כל ייחוד במצב הנוכחי. מארקס אמר כי כל דבר מתחוש בהיסטוריה פעמיים: בפעם הראשונה הוא טרגדיה, בפעם השניה הוא פארסה. כל המתבטן במעט ניתוק במתחולל כאן, כל המאין לביטויים החדשים עם קורטוב של זיכרון היסטורי, אינו יכול להתנער מתחושה עזה של 'נדה ווד', את זה כבר ראיתי ושמעתי בעבר. אלא שהפעם הדברים כמעט פאתטיים באנכותיזם שמציין אותם, ותחושת המשתתפים, כאילו הם נוטלים חלק בדבר מה חדש ומיוחד, דבר מה שאינו ניתן להסבר אלא אך ורק בתוך הקשרו הוא, כמעט מעוררת דממים. תל-כן, במקום להשחית את זמנו על דחמים שאינם במקומם, כדאי אולי לבחון את המצב לאשורו, ולהפעיל מעט את השכל הישר שמעצבי המדיניות שבקרבנו טורניס בחוקה רבה כל-יך למתופול עליו ומפנינים בה בעת

ובעקבות רבה כל-יך ניתוק מחולט כמעט מתכתיבו. מה שמתרחש כאן, כמובן, אינו אלא מלחמה שיחודר לאומי. כל הדיט שקרא ספר היסטוריה אחר על תולדות אירופה והעולם השלישי במאתיים השנים האחרונות יפתח לגלות שלא אנו ולא הפלסטינים לא חידשו דבר. גם לא בתחושת המקוריות וכרגיל, אנו הישראלים מפעילים נגד הפלסטינים את אותם אמצעים ונקטים באותם מושגים ששימשו את הבריטים נגדנו לפני ארבעים שנה. לחמי החירות של פעם הפכו למחסי הטרור של היום (כמו שהקולוניאליסטים הבריטים של פעם הפכו לתומכי השיחורר הלאומי של היום). בעיין זה, כאמור, אין חדש תחת השמש ומותר ללמוד מן העבר על מנת שלא לחזור באופן כפייתי כל-יך על כל שגיאותיו.

קיים דבר מה יצא דופן כמצב ככל זאת. מלחמת השיחורר שלנו לפני ארבעים שנה, ומלחמת האנוטי שיחורר שלנו נגד הפלסטינים כיום, שתייה כרוכות ללא הפרד עם אידוע אחר, חריג תורא הרבה מעבר למה שהיסטוריון, תיאולוג, פילוסוף או פוליטיקאי כלשהו מסוגל להבינו. מאז השואה נחפשים בעינינו כל אויבינו כממשיכיהם הישירים של הנאצים. הפרוספקטיבה הנאצית מעוותת את כל זוויות הראיה שלנו, מחבלת בכל נסיונות הנרמליזציה הלאומית הפרטית של כל אחד מאיתנו, חותרת מתחת לארשויות ההיניין הראצינליות של כל יתודי (הראוא עצמו ככזה) יהיה היכן שיהיה, ובחודא כמדינת ישראל. כל מי שנבדנו הוא בהכרח איום על עצם קיומנו ומחוללה בכוח של עוד שואה. לא רק הסיכור להשוות את עצמנו לגויים מקשה עלינו להבחין בתקדימים הרבים למאבק הלאומי הנוכחי, אלא גם הזוועה הגדולה מכל, השואה. למרבה האירוניה, דווקא אימת השואה מובילה אותנו ליצירת התנאים לאסוק לאומי נוסף.

הפרדוקס הוא שבעוד אנו מנסים להציג לעצמנו ולאחרים את המתרחש כאן כדבר מה ייחודי, נערך כימים אלה ממש נסיון רב היקף, החובק גם את הימין וגם את השמאל הגרמני, להראות כי השואה לא הייתה ייחודית כלל ועיקר, וכי שושיה נעוצים כשורה של תקדימים היסטוריים, נסיונות גיטוים של אינדיאנים וארמנים וקולאקים, כמו גם, לאחר המלחמה, מעשי רצח המוניים בדומה לאלה שבצע משטר של פול פוט בקאמפוציה. אנחנו מקלים על עצמנו באמצעות הייחודי (המאבק הלאומי כינינו וכין הפלסטינים שאין בו כל ייחוד מהותי) הנעוצ עברנו בייחוד קודם (השואה הייחודית באמת, לא רק לנו אלא לתרבות המערבית ואולי אף האנושית כולה), וטוענים שאירלךך לא ניתן לגזור מן העבר דבר על ההווה שלנו, לא ניתן לדרוש מאיתנו מאומה, לא ניתן להאשימנו בכלום, או בקיצור, אין לאיש הזכות להטיף לנו מוסר; ואילו הם מקלים על עצמם באמצעות יעידוער על ייחודיותה של השואה (באמצעות השוואות לוועות אחרות וריכות שלמרות אמתן, אין בהן לשנות את היזת השואה שיא כל השיאים בהרג תעשייתי חסר תקדים הוגמה של בני-אדם), וטוענים בזאת ליחס שווה כאל שאר האומות. ככל שעיצוב הוועת הלאומית מקל לזכר השואה, כן מחייבת ההזות הלאומית המתחדשת כרמניה להשכיח את העבר הקרוב, להרחיקו, לנרמל אותו.

מרכיב חשוב לא פחות בנסינו להציג את המאבק הלאומי הנוכחי כאיחוד ייחודי הוא התעשקוועת על הגדרת היריב כטרוריסט, שמתוקף ההגדרה יתו ראי לכל שיג ושיח עימנו. אלה המבצעים פעולות טורד אינם ראוים אלא ל'חסול' (מחבלים), 'השמדה' (של חוליית אויב), 'טיהור' (של קני טורד). אלה אינם ביר

אדם, אלא שרצים שיש לכערם בכל אמצעי שהוא. גם כאן אין כמוכן כל חידוש. החוק הבינלאומי עומד לצידנו. מאז ומעולם הגדרו מדינות את אלה שפעלו נגדן כטרוריסטים. על פי אמנת האג הינבה, פרטים הפועלים נגד צבא לאומי אינם ראוים ליחס של חיילי אויב אם אינם לובשים מדים, אינם משתייכים לאירגון גג, ואינם נושאים את נישקם בגלוי, תנאים ההופכים כמובן את פעולתם של לחמ-מחרחר לבלהר-אפשרית. על-כן, לדוגמה, קציני ההדראמאכט שהוציאו להורג אלפי פרטיזנים איטלקים בשלהי מלחמת-העולם השניה יצאו זכאים במשפטיהם: פעולות ענישה מסוג זה חוקיות לחלוטין. אך ברגע שהפרט מופעל בידי מדינה, קשה ביותר להגדירו כטרוריסט, גם אם הוא מבצע מעשי פשע וריהיקף יותר תוך שימוש באמצעים האוירים שהמדינה מסוגלת להעמיד לרשותו. על-כן היו משפטי נירנברג מפורקים ביותר מבחינת החוק הבינלאומי, היזו למעשה עשיית צדק בידי המנצחים. הפושעים שנשפטו בנירנברג פעלו כחלק ממדינה מסודרת ומילאו את הוראות מנהיגיהם, תל-כן לא ניתן היה להגדירם כטרוריסטים. מכאן שלא היתה בריחה אלא להחליט על הגזרה חרשה ומעורפלת לעילא של 'פשעים נגד האנושות'. ופשע נגד האנושות, האם הוא מתמצה בהרג של חמישים, או כא לידי ביטור רק בהרג של מיליון לידים? האם האנושות כוללת גם את היריב, או רק את אזרחיך? האם הרג באמצעות גו הוא פשע נגד האנושות, הרג בכדורים עריץ אינו ראי לדרגה 'צבהה' כל-יך של פליליח?

ראו לזכר אמ-כן שטרוריסט מוגדר בידי המדינה כאדם המערער על הלגיטימיות של הסדר הקיים ותוקט באמצעים אלימים נגדה. בעיניו אין הוא טרוריסט כלל ועיקר. במצב זה גם אין כל חלוקה אוטומטית של מוסריות: אפשר שהמדינה מבצעת פעולות פליליות, ושה'טרוריסט', כפי שהיא מגדירה אותו, נלחם בה בגלל אופייה הקרמנילי. הפרטיזנים האיטלקים החודים, הריסוטאנס הצרפתיים, לחי' ואצ'ל' ההגנה, אירגוני השיחורר ההודים, הקניטיים, המאלזיים, הפליני האלג'ריאי, וכן הלאה אינפסוד רוגמאות, כולל כמוכן אש'ף, הוגדרו בידי המדינות שנלחמו בהם כטרוריסטים. מן הרגע שעה בידם לסלק את הכובש, הפכו לגיטימיים לכל דבר. הצבא הצרפתי נאבק במשך שנים בפליני תוך סיכור עיקש לנהל עימו כל משא ומתן, ואילו עתה מקיימח צרפת יחסים נורמליים עם אלג'יר. אך כל-יעודו נמשכה המלחמה, נחשבו מעשי הצרפתים (שהובילו למוותם של כמיליון אלג'יראים) ללגיטימיים, ואילו מעשי הפליני (שהביאו למוותם של כ-20,000 צרפתים) למעשי טורד. שהי בדרך-כלל, בכל הנוגע ליחסי עוצמה ויכולת השמדה, המדינה חוקה הרבה יותר מן הטרוריסט: בידה המפציצים התותחים, הכסף הקשרים הבינלאומיים, האירגון הניסיון. בהפעילה טורד מלמעלה, היא יכולה לפנוע במספר רב יותר של בני-אדם ובלגיטימיות רבה יותר לטען לצדקיותה. החוק עומד לצידה גם בוועות הקשות ביותר, משום שהחוק ניתן למדינת ולא לפרטים.

גם אצלנו מרכים לרבר על כך שאש'ף הוא לכאורה 'אירגון הטרור הנורא ביותר בהיסטוריה', אירגון לא סימפטי ביותר. טענות אלה נשמעות בימין (בנימין נתניהו) ובשמאל (עמוס עוז). כמובן שאין להן כל שחר, והן מעידות או על כוונות מדיאנה, או על נסיון להסתתר מאחר הצהרות שמצהיריהן יודעים את כוונן הטרוריי בה בעת שהם מכירים באי-נוחותן. ההיסטוריה רצופה דוגמאות של טורד שהופעל בידי מדינות, וטורד שהופעל נגדן, שמחידו בקורבנות היה גבה. לאין שיעור מזה שגבו מאיתנו הפלסטינים, ואנו מהם. גם בעיין המספרים אנו לא מיוחדים כלל וכלל. אלא שלמעשה לא לזאת הכוונה. עבנונו הטרוריי הפלסטיני הוא אמנם הנורא מכל, האת משום שיש בו משום עידוער על הלגיטימיות שלנו. לכן יכול אדם בנשימה אחת להתנגד לטרור בכל מאחד ולזכור בוטסלגיה את אירגוני הטרור של היישוב לפני ארבעים שנה. ההתנגדות אינה עקרונתית כלל-ועיקר, אלא אך ורק נגד זה שפועל נגדך. איה-כ, הנשאת כדגל המאבק בטרור הבינלאומי, הרגה כשישה מיליון רייטנאמים בהפצצות טורד אימנטייות לפני פחות מעשרים שנה. כל עוד אתה המדינה, והזולת הוא הכבוש, אתה מתנגד לטרור. אך כשאתה היית כבוש, והזולת היה המדינה (הנרמנים בצרפת, הבריטים בפלשתינה), תמכת בטרור. או במלים אחרות, אתה כע



איר: אברהם עייש

בנסיגה חריצנית, אלה הרואים בכל ערבי פושע ככוח ובכל אדם המוכן לפשרה בוגר במדינה, ואלה המתחילים להתייחס לצה"ל כאל צבא קלגסים ואל המתנחלים כאל כנופיה של טרוריסטים. שלישיית אנו מוצאים את השפויים לכאורה, החושבים עצמם לראצייתלים, נרשאי דגל המוסר, לא של עצמם אלא של המדינה. למשל: MAKE PEACE & NOT LOVE, קובע עמוס עוז, וכוחנו כמתן שהנה הוא, בניגוד לשמאל המתנפף, ובניגוד לימין הפאנאטי, הוא, שהיה מסוגל בעבר להיות גם קצת שלום-עשיו וגם קצת גוש-אמונים, הוא יציע לנו את הדרך הנבונה היחידה, המפוכחת. ומה זאת-אומרת עשה שלום ולא אהבה? שלום הוא אקט רציונלי, אהבה היא דבר-מה אמרציונלי. אנחנו, הוא אומר, את עצמנו צריכים לאהוב, לא אותם. הם שפלים, ואילו אנחנו ארמים לאהבה. ורק כשם הנרקיסים השוכנייבטי הבוטה הזה כדאי לנו, ראוי לנו, לעשות שלום. הוא הפוליטיקאי המפוכח, הוא אינו עוסק בענייני מוסר ורגש, הוא עם הפנים קדימה. פתקציה משונה מעט לסופר שרכש את מעמדו הציבורי לא בזכות מעשיו אלא בזכות כתיבתו, על מה אם לא על אהבה, רגשות, מוסר.

עד כמה התעקמה זווית הראייה שלנו יעידו תגובותיו של ראש-הממשלה לטענות הצנחנים. אנו, הוא אומר, נשנא את הפלסטינים על שהם גורמים לנו להרוג את ילדיהם. קלישאה, כמוכן, ציטוט מסולף של דברי גולדה מאיר, שכבר הם העידו על תחילת העיוות. אצלה, לא סלחנו לערבים על שהם גורמים לילדנו להרוג. אצלו, אין המדובר עד על ערבים, אלא על פלסטינים; ילדנו הפכו לחילים; וההרג, לעומת זאת, הפך להרג של ילדים. אצלה, לא סלחנו; אצלו אנחנו כבר שונאים. אלא שלמעשה מתחללים כאן שני תהליכים: מחד גיסא, אנו שונאים את היריב, משום שהוא טרוריסט, וגם אם יחול מזאת, גם אם מעשי הטרור שלו מסתמכים בהטלת אבן כבד ואטוט, גם אז הוא חיב, ממש חיתי לנו שישאר טרוריסט, משום שאז הכל מותר, וחלילה לו להתחמק מהגדרה נחזה זו שבה כרכנו את כל מעשיו, אישיותו, נימוק הקיום שלו. מאידך גיסא, למדנו סוף-סוף גם אנו מה משמעותה של אותה באנליות של הרשע שייחסנו עד עתה לאחרים.

הכל נהיה גמיש, המספרים, הקטגוריות, הפקודות. חילינו יורים כשנשקפת סכנה לחיים, וגם כוונה להקים מחסום היא סכנה. חילינו יורים כטרוריסטים, גם כשאלה ילדים בני שתיים-עשרה. טרור הוא טרור, בין אם הוא טבח של אזרחים (שלנו), ובין אם הוא התקוממות נגד כובש (נגרנו). ליד יהודי הוא ליד גם ערב גיטו, אם לא כשהוא כבר במדי. ליד ערבי אינו ליד גם אם עריך לא למד קרוא וכתוב. חמור עוד יותר, אנו עושים את שאנו עושים כי אלה ההוראות. ראש-הממשלה מרצה מן העבודה שהחיליים שהתלוצו המשיכו בכל-זאת לתפקד, הינו למלא אתן ההוראות שעמדו בניגוד למצפונם. הרשע, אם כן, אינו זקוק עוד אפילו להגמשת הקטגוריות, אלא רק להוראה שתזיר למכצע להוציאו אל הפועל. מכאן שגם אם נחול, נעשה זאת בגלל ההוראה מלמעלה בלבד, של המפקד, של ידרג המדיני, או של אלה העומדים מעלי, במקרה דן, ארה"ב ובריה"מ. ממש כשם שלולא היו אלה במצא, אפשר אף אפשר שהיינו נקטים באמצעים חמורים עוד יותר שבינתיים מונעת מאיתנו דעת הקהל העולמית את ביצועם, למרבה המזל.

העצוב ביותר הוא אולי שאת המחיר נמשך לשלם עוד זמן רב, בין אם נמשך ובין אם נחול. כל מי שסובב בתוצות הערים, בכבישים, כל מי שכא במגע עם רשויות השלטון, עם פקדי עירייה, עם תלמידים בבית ספר, עם שוטרים חזילים, יבחין (אם עריך נותרה בו רגישות כלשהי) בהתערבות מאסיבית של היחס אל הזולת, של נורמות התנהגות בסיסיות, של כיבוד האזרח ושל ערכים החורגים מיחסי עוצמה. כל מי שניסה לחצות כביש במעבר חצייה עם עלות חניק, וכמעט שנחרס בידו אישה צעירה שגם במכתיתה יושב חניק (שלה), יבין שאין המדובר כאן רק בילדים ערבים ויהודים, אלא בשלי ישלך, בטובתי הנובעת בהכרח מרעתך, באלימות המבעבעת מכל עבר. מי שחושב שמוסר הוא מונח שמקומו לא יכינו ביסיונאציה קשה כזו שבה מצאנו את עצמנו אינו מבין כי היסיונאציה קשה כדיוק משום שאיבדנו חלק גדול מערכי-המוסר החיתיים למניעתה, ושחברה הנהוגת כך עם הזולת ועם

מבחינת החוק, כרגיל במצבים אלה, פעולות הצבא תמיד חוקיות. הסיבה לכך פשוטה: כל הוראותיו של שר-הביטחון הן בעלות חוקי חוקי בשטחים, ועל-כן כל עוד פועל הצבא על-פי ההוראות אלה, הוא פועל במסגרת החוק. לכן גם חברות חיליים שריסקו את עצמותיו של ערבי נותרים במסגרת החוק: הם פעלו על-פי ההוראות. לכן חיל שצפה בהכאתו למות של ערבי תוך-כד קילוף משותנם של תפוחי אדמה לא ראה לנכח להתערב: אם הביאו את הערבי לשם, סימן שעשה משהו; אם כל הקצנים והאפסנאים המשקיים הרכיבו, סימן שהגיעו לו; וחוק מזה, למי איכפת ש'החברה מסתלכטים' על איזה ערבי? זה גם חוקי, גם מוסרי, וגם, בעצם, לא משנה לאף-אחד. למען האמת, כמו בדוגמאות איתספור אחרות, מתהלכת הידיה בעברה היהודי לשלושה: על ניהול המערכה, מופקדים הטנקורקטים, ודוגמת שר הביטחון, הרמטכ"ל, אלופי הפיקוד, ובמדיה פחותה: רק מעט יתר, הן מבחינת שליטתם על האידיעים הן מבחינת אופיים הטנקורקטי, אנשים כשר-התען, שר-האוצר וראש הממשלה. כאן אין לדעת פוליטיות ולאידאולוגיה מפלגתית (או מה שיותר מנגה) כל חשיבות כמעט. הרבר החשוב הוא לעשות מעשה, בבחינת "נעשה תשמע" במקום "ראשית מעשה במחשבה תחילה". מכאן המצב הפאטטי שבו שר ביטחון שניהל בעבר מלחמה מתצלחת כרמטכ"ל, ומטכ"ל שכא לכהנתו עם רעיונות חדשניים על איונן מחדש של הצבא, האלוף פיקוד 'שמאלני' והרומני, עוסקים ביהול מודפים אחר ואטוטים בקאטבה והצקת מעשי טרור מלמעלה בנימוקיהם של כל צבאות הכיבוש בהיסטוריה — ציות להוראות, טרור המציאות, חוסר ברייה, סכנת חיים, וכי' וכי' וכי'. שנית אנו מוצאים את האידאולוגים, מימין ומשמאל, אלה התומכים בטרנספר אלה התומכים

הקוח הם למען רציון צודק: ואתה הוא הקובע מה צודק, גם משום שבידך המתופול על המוסר (לדעתך), וגם משום שבידך המתופול על התוק (אותו אתה קובע בתוקף היותך השלטון). ראי לצייץ כי לאורך זמן יש בכוחם של מצבים אלה לערער קשות את אמות המידה המוסריות של כל חברה. כשעמוס עוז מדבר על אש"ף כעל 'אויב מאוס', ומתייחס כמוכן ליתוכניות הגיוסיד' הפלסטיניות ולמעשי טרור נגד אזרחים חסרי מגן, הוא נוטה לשכח למרבה הנחמות מספר לא קטן של פרשיות אפלות גם כציוד הזה של המתרס, במלחמת הקוממיות גידשו מאות אלפים, כמשך שנים הפצצנו מחנות פליטים, עשרים ואחת שנים אנו מחזיקים אוכלוסייה כבדשה תחת הגדרה של חצי (שלא לומר תת) בני-אדם, ובשנה האחרונה אנו קוטלים בילדיהם, נשדים חקניהם ללא חסך. אם לשים על כפות המאזניים את הילדים שאנו הרגנו להם, והילדים שהם הרגנו לנו, נצא חיבים. הרג יורים, כפי שאמר המשורר הלאומי שלנו שהפלסטינים מכירים היטב כל כך, גם השטן לא המציא את ניקמת דמו השפוף. אבל ילדנו אינם שורים לילדיהם. ילדנו הנפנעים בהתקפת מחבלים או קטיושות בגבול הצפון הם קורבנות חפים מפשע. ילדיהם של פלסטינים שטוח ברזוח או בבית כרד ילדנו מעוררים רק תמיהות, נתן 'מה הם בכלל עשו שם, מדוע הוריהם אינם משגיחים עליהם, מי מסית אותם?' ילד פלסטיני נחשב פחות בגלל שהוא ערבי ובגלל שהוא מועדב במאבק לאומי. ילדנו נחשבים יותר בגלל שהם ילדנו ובגלל שאין לערב אותם במאבק הלאומי עד שילכו ילדנו ויקבלו רובה ואז יוכלו להרוג ולא להיהרג. וכמאזן כיענו לבינם, גם מיליון חצי הילדים היהודים שטבחו הנאצים נשקלים — ומול מספר כזה, מהם עוד כמה עשרות עוללים מתפרעים?

עצמה, לא יהיה בה הכח להתמודד עם אותה סיטואציה עצמה. מי שלא איכפת לו שמכים אדם (ערבי) למחוז לנגד עיניו, ובטוח שאם המופקדים עליו עושים זאת יש להם סיבה טובה למעשיהם, לא יהיה לו איכפת אם יעשו כך גם לבני עמו, במיוחד אם דעותיהם שונות משלו, אך גם אם לאו, גם אם המדובר בחבר או הודו. משום שאם מכים מישהו, סימן שמגיע לו. בסופו של דבר, אדם כזה אינו מתייחס לאיש כאל בן-אנוש, ומכאן שגם הוא עצמו חרל להיות אנושי. ללא מינימום של כבוד הודי, אנשים מאבדים בעצמם כל צלם אנוש. הקידוּבּה היתרה שלנו לצידו האפל של הירח, השטחים, אינה רק הסיבה לכך שיש בכל אופן שוני מסוים בין המתרחש שם ובין מעשיהן של מעצמות קולוניאליות ששלטו על ארצות מעבר לימים (אף שהשתי אינו בהכרח לטובה). היא גם הגודם להשחתה העמוקה, המיידית ואולי הבלתי-ניתנת לתיקון של החברה הישראלית. אלפי החיילים שלנו שם חחרים לכאן, ומאות אלפי הגברים שלנו כאן יוצאים מדי כמה חודשים לסבב מילואים שם. הם גם בעליהן על נשותינו, אבותיהם ומחנכיהם של ילדינו. בקיצור — הם אנחנו. ואנחנו, חברה שמרבית בניה משמשים חלק מזמנם ככובשים ברוטליים, מסרבים להכיר בקימטי השינאה וחוסר הסובלנות, האלימות והאיבה, הבח לזולת והערצת הכוח המעוותים את פרצופינו. לזאת כולנו אחראים, משלמי המיסים היושבים בביתם, המפגינים והתומכים, המכים והמתנגדים. וגם שנתא הגויים לא תועיל. כאן נאלץ להביט במראה, ואם ניבהל, רק אל עצמנו נוכל לבוא בטענות. ואף לדברים אלה יש די דוגמאות היסטוריות.

בנתחיה

לשנת 1989?

האם כבר חתמת על